

तिना शक्तिहोनानामेवेदानीन्तनानां तथाचरणस्य निषेधात् शक्तिशालिभिश्चविभक्तस्याचरणं न निषिद्धं तेषां तपःप्रभावात् तत्पापक्षयसम्भवात् । अतएव ऋतपतिकयोरपि अश्विकाश्वानिकयोर्विचितधीर्यभा- र्ययोर्निबोधात् व्यासेन इतराद्वापाण्डुरूपक्षत्रजयोरुत्पादनं न विरुद्धम् । अतएवादित्यपुराणे कलिचर्क- प्रकरणे “देवरेण सुतोत्पत्तिर्दत्तकन्या प्रदीयते” इत्युक्तं कालिकापुराणे च तत्प्रकरणे “दत्तौरसेतरेषां च पुत्र- त्वेन परिपद्यः” इत्युक्तम् । इतराद्वादीनां तु कलियुगोत्पत्त्येऽपि वासुदेवस्य भूमावस्थितिपर्यायं कलिधर्माणां प्रादुर्भावाभावाच्च विरोधः । अतः कलौ तस्य सर्वथा निषेधात् तद्विषये विषेणो नाभिहितम् । २ चेतज्जात- मात्रे त्रि० १ श्वेतकण्टकायां ४ यथाण्डुल्यां ६ गोमूले- कार्या ६ शिल्पिकायां ७ चविकायाञ्च स्त्री राजनि०

चेतश्च पु० क्षत्रमात्मत्वेन सर्वज्ञत्वेन वा जानाति ज्ञा-क । १ आत्मत्वेन न देहाद्यभिमानिनि जीवे २ सर्वज्ञे परमेश्वरे । “इदं शरीरं कौन्तेय ! चेतमिवमिधीयते । एतद्योर्वेत्ति तं प्राहुः चेतश्च इति तद्दिदः । चेतश्चापि मां विद्धि सर्वज्ञेऽपि भारत ! । चेतश्चेतश्चोर्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानं मतं मम ! तत् चेतं वञ्च यादृक् च यद्विकारि यतश्च यत् । स च योयत्प्रभावश्च तत् समासेन मे शृणु । अविभि- र्वक्तुः गीतं रुन्धोभिर्विविधैः पृथक् । ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः । महाभूतान्यहङ्कारोबुद्धिरव्यक्त- मेव च । इन्द्रियाणि दशैकञ्च पञ्च चेन्द्रियगोचराः । इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं संघातश्चेतना धृतिः । एतत् चेतं समासेन सविकारमुदाहृतम्” गीता । “अव्ययः पुरुषः साक्षी चेतश्चोऽक्षर एव च” विष्णुसं० १ साक्षिणि च । “प्रकृत्यास्तु विकाराये चेतश्चक्षुरधिष्ठितः” नचैनं ते प्रजानानि स तु जानाति तानि वै” भा० शा० २४१ अ० । “यस्यात्मनः कारयिता तं चेतश्च प्रचक्षते” इति मनूक्ते ४ अन्तर्यामिणि “हृदि स्थितः कर्मासाक्षी चेतश्चो यस्य तृप्यति” भा० शा० २०१ इ० । ५ वटुकभैरवे “चेतश्चः क्षत्रियोविराट्” वटुकस्तवः । इविदग्धे त्रि० भेदि० ७ कथके त्रि० शब्दरत्ना० ८ चेतज्ञातरि त्रि० “तद्यथा हिरण्य- निधिं निहितमचेतश्च उपर्युपरि सञ्चरन्तो न विन्देयुः” शा० उ० । ततः ब्राह्मणा० भावे व्यञ्जं चेतश्च युवा० अणु । चेतश्च तद्भावे न० ।

चेतद्रुतो स्त्री चेतो द्रुतीव । श्वेतकण्टकारिकायाम् राजनि० ।

चेतर्पाति पु० इत० । तेषामिनि “जीवं चेतर्पातिं प्राहुः केचिद्ग्नमथापरे । स्वतन्त्र एव स कश्चित् चेतस्य पतिर- व्यते” तन्त्र० चेतपतेरपत्यादि पत्युत्तरपदत्वेऽपि अश्व- पत्यादौ पाठात्क्षणं । चेतपत तदपत्यादिषु त्रि० । चेतपपटौ स्त्री चेतो पर्यटीव । (तपापट्टा) इति ख्याते क्षुपभेदे वैद्यकम् ।

चेतपाल त्रि० चेतं पालयति पालि-अण् । १ चेतारक्षके त्रि० । २ भैरवभेदे पु० । तद्भेदाः प्रयोगसारे उक्ता यथा “भेदा एकोनपञ्चाशत् चेतपालस्य कीर्त्तिताः । मातृकावी- जभेदेन सम्भिन्ना नामभेदतः । अजरचापकुम्भश्च इन्द्र- सुतस्ततःपरः । ईडाचारसोकथसंज्ञ जगदाद ऋषिसुदनः । ऋसुक्ती खड्गकेशश्च लुपकश्चैकदंष्ट्रकः । ऐरावतसौधवन्धु- रौषधेशस्तथैव च । अञ्जनश्चास्त्रवारश्च कवचः खरखा- नलः । गोमुखश्चैव घण्टादोडः मनाश्चण्डवारणः । कटा- टोपो जटालाख्यो भङ्गारश्च जडुश्चरः । टङ्कपाणिस्तथा- चान्यगानबन्धुश्च डामरः । टक्कारवो श्वर्णश्च तडिहैश्च स्थिरस्तथा । दन्तरोधनदृशान्योनितक्तान्तः प्रचण्डकः । फट्कारोबीरसंघश्च भङ्गारश्चो मेघभासुरः । युगान्तो रौ- द्ररूपश्च लब्धोष्ठी वसुमांस्तथा । अक्रान्तः महालाख्यः सुनामा हम्बुकस्तथा । एते भेदाः समाख्याता मातृका- चरयोनिकाः” । चेतपालकथनप्रयोजनं यथा “नाम प्रदास्य वर्षाणां यो वर्षो मातृकान्तरे । दृश्यते प्रथमं तत्र तत्रायं चेतपालकः । तत्र तत्र विशिष्टास्मा भेदैरेतैर्व्यव- स्थितः । ततो विशिष्टो यद्व्ययः चेतपालस्तु सर्वतः । चेत- पालमसंपूज्य यः कर्म कुरुते कश्चित् । तस्य कर्मफलं हनि चेतपालो न संशयः” । तन्त्रोक्ते २ पश्चिमद्वारपाले भैरव- भेदे च “गणेशं वटुकं चैव चेतपालञ्च योगिनीः । पूर्वादि- क्रमयोगेन द्वारपालान् प्रपूजयेत्” तन्त्र० १ चेतपालके त्रि० चेतफल न० चेतस्य फलम् । १ भूम्यादिचेतजाते यस्यादौ । लीलावत्याद्युक्ते त्रिकोणादिचेतभवे २ हस्तादिरूपे (काल) फले चेतशब्दे विवृतिः । [पद्यायां वैद्यकम् । चेतमालिका स्त्री चेतं मालयति मल-णिच्-एवुल् । चेतश्च स्त्री चेतो रोहति रुह-क । १ बालक्यां कर्कटीभेदे राजनि० । २ चेतजातमात्रे त्रि० । [तत्त्वज्ञापके व्यवहारभेदे । चेतव्यवहार पु० लीलावतीप्रदर्शिते त्रिकोणादिचेतफलादि- चेतसम्भव त्रि० चेतो सम्भवति सम्+भू-अच् । १ चेतजाते “चेतसम्भवफलं घनं भवेत्” लीला० । २ भूमिजातमात्रे त्रि० । ३ भिण्डालुपे पु० राजनि० ।